

מפני תרעומת המינין

מקובלים אנו שכל התורה כולה, על פרטיה וכללותיה, נאמרה למשה בסיני^א. אולם יחד עם זאת התורה עצמה נותנת מעמד מיוחד לעשרת הדיברות, המתייחדות בכך שרק אותן שמע העם כולו ישירות מפי הגבורה במעמד הר סיני. על עשרת הדברים הללו – וליתר דיוק: על שני הראשונים בלבד – נאמר "וכל העם ראים את הקולת"; אולם המעמד בכלל מכונה "מתן תורה".

עשרת הדיברות הם, כהגדרתו של הרמב"ם, "יסוד הציווי ותחילתו"^ב. היו מן הראשונים^ג שביקשו להראות כיצד הענפים קשורים אל השורש ומתייחסים אחריו, וחיפשו בהם רמזים לכל תרי"ג מצוות. התורה מדגישה את מעמד המיוחד באמצעות הציווי לכותבם על שני לוחות אבן ולשומרם בתוך ארון ברית ה' למשמרת עולם.

המשנה^ד מעידה שעשרת הדיברות היו נקראים מדי יום ביומו בבית המקדש, כחלק מברכות קריאת שמע שנאמרו לאחר הקרבת קרבן התמיד. בגמרא מובא שלימים ביקשו לתקן קריאה זו אף ב"גבולים", בתי הכנסיות שמחוץ לבית המקדש, "אלא שכבר ביטלום מפני תרעומת המינין"^ה. מסביר רש"י: "שלא יאמרו לעמי הארץ אין שאר תורה אמת, ותדעו – שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני"^ו.

אם כן, היו כופרים שטענו שרק עשרת הדיברות הן תורת אמת שנשמעה מפי הגבורה, ואילו כל שאר מצוות התורה הן מפרי מחשבותיהם וחידישיהם של משה רבנו ותלמידיו שבכל הדורות. חכמים ביקשו לסכור פיהם של כופרים אלו, ומשום כך ביטלו את אותו מנהג, שאפשר היה לטעות בו.

א. ראה רש"י ויקרא כה א.

ב. פירוש המשניות לרמב"ם, תמיד ה: א.

ג. ראה סידור רס"ג לשבועות עמ' קצא, הובא בפירוש האב"ע הארוך לשמות כ ב-ג ד"ה "אנכי ה' אלקיך", והדברים בעקבות מאמר הירושלמי שקלים ו: א ובמדבר רבה יג: טז – "וכן את מוצא תרי"ג אותיות יש מן 'אנכי' עד 'אשר לרעך', כנגד תרי"ג מצוות". וכן כתב רש"י בפירושו על התורה (שמות כד יב ד"ה את לוחות האבן): "כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדיברות הן". וכן משמע ברש"י על הגמרא במסכת שבת (פז, ד ד"ה התורה כולה). וראה תורה שלמה חט"ז, מילואים, מאמר א.

ד. תמיד שם.

ה. ברכות יב, א.

ו. שם, ד"ה "מפני".

בדורות מאוחרים יותר שב הדיון ועלה בפנים אחרות. הרשב"א נשאל על מנהג קהילות אחדות לעמוד בשעת קריאת עשרת הדיברות בבית הכנסת, בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן, והשיב שאסור לעשות כן מאותו הטעם – "מפני תרעומת המינין".^ז

אף הרמב"ם בתשובתו הצטרף לדעה זו בתקיפות ובחריפות לשון, וכתב לחזק את ידיו של מראדאטרא שמנע מקהלו לעמוד בעת קריאת עשרת הדיברות, ובתוך דבריו כתב: "וככה היה ראוי שיעשה בכל מקום שמנהגם לעמוד, שצריך למונעם בגלל מה שהעלה מזה על הדעת מהפסד האמונה, וידמה שיש בתורה מעלות, וקצתה נעלה מקצתה, וזה חמור מאוד, ומן הראוי לסתום כל הפתחים המביאים לזאת האמונה הרעה".^ח

כדברי הרשב"א והרמב"ם פסק בשו"ת יחוה'דעת לגר"ע יוסף שליט"א, ואף חיזק דבריו באומרו "שאלמלי ראו האחרונים את תשובת הרמב"ם, אשר נגידים ידבר לבטל המנהג הזה, בוודאי שלא היו מרהיבים עוז לחלוק עליו בזה".^ט לעומתו, הרמ"א החמיר לעמוד בכל קריאת התורה.^י

לדברי הפוסקים המורים לעמוד בעשרת הדיברות יש לומר שאין הנידון דומה לראיה, שכן בעוד קריאת עשרת הדיברות בציבור בכל יום עלולה להניח מקום לסברת המינים, הנה העמידה בעת קריאתן "כוונתה מפורסמת וגלויה לכול לתת אל לבנו דרך קימה שיש בה הידור, כאילו הקבלנו פני שכינה במעמד הגדול והנורא ההוא, כמו שנאמר 'ויתייצבו בתחתית ההר', ודומה למה שכתוב בעניין ברכת הלבנה בסנהדרין": '...הלכך נימרינהו מעומד'.^{יא}

אם נפנה לעיין בשורש הסוגיה, יהיה עלינו לשאול מאימתי אנו מנהלים את חיינו מפני חשש "תרעומת המינין"? וכי מפני שהיו כופרים בזמנם של רבותינו התנאים והאמוראים, נבטל מנהגים שנהגו קהילות בישראל ונימנע מכיבוד מעמד קריאת עשרת הדיברות, שיש בו כדי לסייע לנו לקיים את אזהרת הכתוב: "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך...יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב".^{יב}

ז. שו"ת הרשב"א ח"א סימן קפד.

ח. שו"ת הרמב"ם, הוצאת פריימן, סימן מו.

ט. יחוה'דעת ח"ו סימן כט. אמנם ביחידות, שבטל החשש, טוב לומר את עשרת הדיברות בכל יום, שעל-ידי אמירה זו יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו (ע"פ ב"י או"ח סימן א, שו"ע שם א: ה).

י. ראה שו"ע או"ח קמו: ד ובמ"ב שם.

יא. סנהדרין מב, א.

יב. שו"ת דבר-שמואל לרבי שמואל אבוהב, סימן רעו.

יג. דברים ד ט-י.

משיב על כך מרן הרב קוק זצ"ל שהמגדיר את אותם מינים כתופעה היסטורית בלבד טועה הוא, שכן לא נס ליחס גם בדורנו. למעשה, לא מעטים עלולים למצוא עצמם כלולים במושג המינות כפי שהוא מוגדר עלי־דו:

המינים טועים באומרם שהתכלית היא רוח התורה, דהיינו הדעות האמיתיות שלה והמידות הטובות. ועל־פי זה יעשו הבדל בין דברים עיקריים לדעתם, המיוסדים בדעות, לשאר המעשים והמצוות.⁷

"מין", בעגת הסלנג המודרנית, הוא מי שמגדיר את עצמו "דתי בלב". הגדרה עצמית מעין זו איננה מעידה בהכרח על פשרנות או בינוניות, ולעתים היא נובעת דווקא מתפיסה אידיאולוגית מנומקת היטב. לטענת המינים, תכלית התורה היא הרוח הגדולה המנשבת בכל מצוותיה ומוסריה – רוח יושר ומידות טובות, תכונת דבקות בה', רעיונות נעלים ואידיאלים מרוממים. לעומת זאת, ישנו עוד חלק בתורה והוא החלק המעשי, הכולל תרי"ג מצוות ומה שנוסף עליהן במהלך הדורות. אולם המצוות והמעשים כולם, עם כל חשיבותם, הם בגדר אמצעי בלבד – ולא בגדר תכלית. מאליו יובן שאכן, כסברתם של אלו שהרמב"ם שלל דבריהם בתוקף, "יש בתורה מעלות, וקצתה נעלה מקצתה". לא הרי עשרת הדיברות – "אנכי ה' אלקיך", "כבד את אביך ואת אמך", "לא תרצח" – כהרי מצוות דיוק המשקלות או חיוב השבת אבדה בשווה פרוטה.

בהמשך דבריו מבאר הרב זצ"ל את שורש טעותם של מינים אלו:

אבל טעותם גדולה בזה שהם חושבים שהדעות כבר הם תכלית אחרונה, אבל אין התכלית שלמות האנושית נגמרת באמת כי אם כשיוכל לחיות ולהתנהג בכללו ובפרטו על־פי אותן הדעות והמידות טובות שבתורה. ועל זה צריך כל המעשים התוריים כולם, שהם מרגילים את העם כולו בדרך חיים, ובביטול חלק קטן מן התורה בפועל יישארו הדעות בפני עצמן והחיים ילכו כפי רצון האדם ושרירות לבו, ותיבטל חלילה תכלית התורה בכללה – מה שלא יעלה כלל בידם, כי ה' דבר, שדברו יקום לעד לעולם.

כלומר: על־פי רוב אין בכוחם של אידיאלים מרוממים להחזיק מעמד בפני שטף מרוצת החיים החומריים, ובלא מעשים מתוקנים שיסודם בחכמת התורה סופם להתנפץ אל מול

מלחמת היצר ושרירות הלב. על כן, דווקא האדם המחויב למצוות המעשיות הוא זה שיוכל להתפאר לבסוף גם בעולמות מתוקנים ונשגבים של מחשבה ורגש^{טו}.

במקום אחר מרחיב הרב בביאור חשיבות מעשה המצוות, ומסביר שדווקא המעשה בונה את רוחניות נפש האדם ומשריש בו דעות טהורות ומידות קדושות. מאחר וכן הוא, ישנה חשיבות גדולה להתרגלות במעשי המצוות ובדרכי התורה, ויש לה דין קדימה על פני הכשרת הנפש בדרכי השכל והאידיאלים הרוחניים. וכלשונו:

כי האדם בכלל כל ימי חלדו הוא דומה בערך תכלית השלמות לנער, שצריך חינוך מעשי בהנהגותיו בנימוס ובדרך־ארץ, וכל (כל) שלמות הטעונה חינוך מעשי היא טובה לאדם להשריש עצמו בהם בימי הנערות דווקא, כלימוד אומניות וכתובה וכיוצא בהן. ורק בהתרגלו בחינוך מעשי על־ידי דקדוק פרטי באומנות המעשית, רק אז יעלה במבחר ימיו וזקנותו להשכיל להרחיב את אומנותו על־פי דרכי שכל של הרחבה, עד שימציא כלים חדשים נאותים ליהנות בהם הבריות. כן בכלל כל ימי חיי האדם כשמתרגל במעשים טובים, והמה מצוות התורה כולן, שהן עצות עליונות להחרית על ידן עמוק עמוק בנפש האדם כל דבר אמת וכל מידה קדושה וחשובה, רק אז יזכה לעצמו לשלמות הרוחניות, ויזכה את העולם בעתיד בהקניינים הנשגבים של המידות והדעות, שהם אורו של עולם הגנוזות באור התורה.^{טז}

במהלך הדורות נמצאו "חלושי דעות" אלו ואחרים שסברו אחרת, וביקשו לבטל את המצוות המעשיות או למצער לגרוע מחשיבות מעמדם. כך עשתה הנצרות בזמנה, וכך עושים הרפורמים מעת היווסדם ועד היום הזה. אולם, ממשיך הרב ואומר:

יד ה' עשתה זאת שבאה המציאות וטפחה אותה על פניהם, שהרי במי אנו מוצאים כל מידה קדושה וטהורה? באיזה אומה אנו מוצאים דעת אלוקים אחד בטהרתה ובירורה? הלא באומה הקדושה ובבחירי בניה, ששמו להם דרך התורה לקו והרבו לדקדק במצוות ובפרטיהן, ואלה הדקדוקים היו להם למחיה לרומם נפשם, לקדשם ולזככם במידות נעלות וקדושות, בקדושה, ענווה, אהבת צדק ואהבת הבריות, וכל מידות מפוארות שהן תפארת לו לאדם.

טו. דברים דומים כתב בעל ספר החינוך בפרשת בא, שערך המעשים הוא מכיוון שאחריהם נמשכים הלבבות.

טז. עין־אי"ה שבת א: עג. וראה גם שם, ברכות ט: רלא: "וכל המצוות כולן, הלאווין והעשין וגדריהם, הן נערכות כדי לשמור על ידן הדעות והמידות והתכונות של עם ישראל, כדי שלא יוכל הזמן לשנותו מצביו, מתכונתו ומרגשותיו, ולא לבוללו בין עמים אחרים, כי אם 'כל ראייהם יכירום כי הם זרע ברוך ד'" (ישעיהו סא ט).

דווקא גדולי ישראל, שתקעו יתדותיהם לא בעסק האידיאליים המרוממים אלא בעיקר בדקדוקי תורה של קלה כבחמורה, הם אלה שהצטיינו במידות נעלות ובמעשים כבירים והיוו סמל ומופת לדורות. כאלה היו גדולי האומה – התנאים והאמוראים, הראשונים והאחרונים ועד גדולי ישראל בדורנו אנו, שלאורם אנו הולכים – אנשי מעשה המדקדקים במצוות, ומתוך כך הם נאים בדרכיהם ונעלים במידותיהם.

על יסוד זה מבאר הרב גם את החשיבות המיוחדת של כתיבת הדיברות על לוחות אבן דווקא, שכן לכאורה אפשר היה לחשוב שאין לייחס חשיבות כלשהי לחומר שעליו מופיעים הדיברות, מאחר ורק תוכנם מקודש ונצחי:

והנה המשנים את התורה ברשעת דעותיהם יאמרו כי צריך לשמור רק את רוח התורה וכוונתה בכללה, אך המעשים – הוא חומר התורה – הם משנים לפי רוח הזמן. כדי להוציא מדעות נכזבות כאלה, נתן הקב"ה את עשרת הדיברות, שהם אות הברית על כל התורה כולה, בחומר אבן, חומר קשה שאין שום שינוי יכול לשלוט בו, כדברי חז"ל: "של סנפירינון היו"^{יז}, שאפילו פטיש יפוצץ על ידם. להורות שאפילו החומר של התורה הקדושה אין שום שינוי יכול ליפול בו ח"ו, וכל המעשים שאנו מצווים מפי השי"ת בעשיית המצוות הם חק עולם, דבר ציווה לדור ודור.^{יח}

יז. שירי־השירים רבה ה: יד [א].

יח. עין־אי"ה ברכות א: כז.